

Marx ve İktisadi Kriz Teorileri: 2007 Küresel Finansal Krizi Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz

Ersan BOCUTOĞLU¹

Marx and Economic Crisis Theories:

A Comparative Analysis In The Context Of 2007 Global Financial Crisis

ARTICLE INFO

Article History:

Date Submitted: 12.04.2018

Date Accepted: 08.11.2018

JEL Classification:

B14,

B24,

G01

Keywords:

2007 Global Financial
Crisis,

Orthodox Economic
Crisis Theories,

Heterodox Economic
Crisis Theories,

Karl Marx

ABSTRACT

The aim of this article is to compare orthodox and heterodox economic crisis theories in the context of 2007 Global Financial Crisis with a special reference to Marx. There is almost a consensus that orthodox economic crisis theories are hardly relevant to explain 2007 Global Financial Crisis. Since the monopolization in economies, intensively in finance sector, hegemony of financial sector over real sector, manipulations in interest rates in financial sector controlled by the financial elite that is identified by Piketty are the issues that are foreseen by Marxists, Post Keynesians and Austrians, it is fair to state that these three heterodox economic crisis theories are of a theoretical and philosophical share in understanding and explaining 2007 Global Financial Crisis.

¹ Prof. Dr. Avrasya Üniversitesi, Rektör Yardımcısı.

Özet

Bu makalenin amacı, ana akım ve ana akım dışı iktisadi kriz teorilerini, Marx'ın görüşlerini de dikkate alarak, 2007 Küresel Finansal Kriz bağlamında karşılaştırmaktır. Ana akım iktisat teorilerinin 2007 Küresel Finansal Krizini açıklamaya uygun olmadıkları neredeyse üzerinde ittifak edilmiş bir husustur. Finansal piyasalar başta olmak üzere ekonominin tekelleşmesi, ekonominin reel sektörünün finansal sektörün hakimiyetine girmesi, Piketty'nin tanımladığı tekelci elitin kontrolü altında tuttuğu finansal piyasalarda faizle ilgili manipülasyonlar yapması, Marxçı, Post Keynesçi ve Avusturyacı iktisadi kriz teorilerinin öngördüğü hususlar arasında bulunduğundan, bu ana akım dışı üç kriz teorisinin 2007 Küresel Finansal Krizinin anlaşılmasında ve açıklanmasında felsefi ve teorik bir paya sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: 2007 Küresel Finansal Krizi, Ana Akım İktisadi Kriz Teorileri, Ana Akım Dışı İktisadi Kriz Teorileri, Karl Marx.

1. Giriş

Kapitalizmin tarihi, hangi terminoloji kullanılırsa kullanılsın, krizlerle doludur. Bilimsel araştırmalar, 1618 yılından 1930 yılına kadar geçen 312 yıllık dönemde çok sayıda konjonktür dalgası ve iktisadi krizin ortaya çıktığını ortaya koymaktadır (Kindleberger, Aliber, 2013:240-262). Bununla birlikte piyasa ekonomisini esas alan iktisat teorileri bu krizlerin piyasa tarafından düzeltileceği temel varsayımına dayandıkları için, başlangıçta kriz konusu üzerinde fazlaca durmamışlardır. Ancak 1929 Büyük Buhranından sonra durum değişmiş; Klasik İktisat ile başlayan, Marjinalist, Neo Klasik, Ortodoks Keynesçi, Paracı, Yeni Klasik, Yeni Klasik Reel Konjonktür Teorisi ve Yeni Keynesçi okullar ile devam eden ana akım iktisat okulları; konjonktür dalgalarının varlığı, varsa kaynağı ve yayılma mekanizmaları konusunda çeşitli yaklaşımlar ve konjonktür teorileri geliştirmişlerdir. Ana akım iktisadi konjonktür teorilerinin temel özelliği, iktisadi krizlerin kapitalist sistem tarafından gerek toplam talep politikaları ile (Ortodoks Keynesçi ve Yeni Keynesçi Teoriler) gerekse de toplam talep politikalarına gerek duyulmaksızın (Diğer Ana Akım Teoriler) iktisadi krizlerin kapitalist sistem içinde önleneyeceği ön kabulünü yapmalarıdır (Bocutoğlu,2011,2013:378). Ana akım iktisat teorilerine göre kapitalist sistem içinde, iktisadi karar birimlerinin yanlış kararlarından dolayı, tarihsel zamanda

İktisadi krizler ortaya çıkabilir. Ancak bu tür krizler sistem tarafından giderilir. Buna karşılık Marx ve Keynes'in düşüncesinde kapitalizm tabiatı gereği kriz yaratma eğilimindedir. Marx'a göre bu krizler kapitalizmin yıkılışına yol açacaktır. Keynes ise bu krizlerin toplam talep politikaları ile giderilebileceğini, ancak krizlerin kapitalist sistemi yıkamayacağını ileri sürer. Marx ve Keynes'in ana akım dışı görüşleri, Post Keynesçi ve Avusturyacı iktisat teorileri ile birlikte ana akım dışı iktisat teorilerini oluşturmaktadır. Bu iktisadi düşünce gurubuna ana akım dışı iktisat denmesinin nedeni, bu gruptaki teorilerin Klasik-Neoklasik varsayımların tamamını kabule yanaşmamalarıdır.

Bu makalede, bu alandaki araştırmalara yeni başlayanlar için, özetle ana akım ve ana akım dışı iktisat teorilerinin geliştirdiği iktisadi kriz teorilerinin mekaniğini ortaya konulmasına ve 2008 Küresel Finansal Krizin oluşum mekanizması açısından karşılaştırılmasına teşebbüs edilmektedir.

Giriş Bölümünden sonra İkinci Bölümde Marx'ın İktisadi Kriz Teorisi ve bu teoriye dayanarak geliştirilmiş bazı Marxçı kriz teorileri ele alınmakta, Üçüncü Bölümde ana akım iktisadi kriz teorileri, dördüncü Bölümde diğer bazı ana akım dışı kriz teorilerinin mekaniği ortaya konmakta, nihayet Beşinci Bölümde sonuç yerine bütün iktisadi kriz teorileri 2007 Küresel Finansal Krizinin oluşum mekanizması açısından değerlendirilmektedir.

2.Marxçı İktisadi Kriz Teorileri

Burada ana hatları ile Marx'ın İktisadi Kriz Teorisi ve bu teoriye dayanarak geliştirilen Marxçı yaklaşım incelenecektir. Marx'ın holistik düşüncesi ile ilgili bilgiler başka kaynaklardan edinilebilir (Bkz. Bocutoğlu, 2016b). Ancak okuyucunun Marx'ın İktisadi Kriz Teorisini incelerken, onun diğer fikirlerinden haberdar olduğu varsayımı yapılacaktır. Aksi takdirde bütün Marxçı literatürü özetlemek gerekir ki bu durum makalenin kapsamını aşar.

2.1. Marx'ın İktisadi Kriz Teorisi

Marx'ın çalışmalarında, en azından gelişmiş şekilde, genel bir iktisadi kriz teorisine rastlanmaz (Milios, Sotiropulos,2015). Marxçı literatürde iktisadi krizlerle ilgili farklı ve genellikle birbiriyle çelişen Marxçı kriz teorilerinin bulunmasının temel nedeni budur. Marx,

kapitalizmin karşılaştığı kısa dönemli ve kapitalist sistem tarafından giderilebilen iktisadi krizlerle değil, kapitalizmin bir sistem olarak uzun dönemde kendi kendini nasıl yok edeceğini gösteren bir kriz teorisi geliştirmiştir. Marx'ın iktisadi kriz teorisi *kapitalist toplumun hareket yasaları (kapitalizmin teorisi)* çerçevesinde ele alınabilir. Aşağıda kapitalist toplumun hareket yasaları ve bu yasalara dayanarak ortaya çıkacak ve kapitalist sistemi ortadan kaldıracak iktisadi kriz aşağıda (Bocutoğlu,2016b)'yı izleyerek incelenmektedir.

Marx, kapitalist toplumun hareket yasalarını analiz etmek amacıyla, birbiri ile ilişkili beş önemli kavram kullandı. Bunlar a) emek-değer teorisi, b) sömürü teorisi, c) sermaye birikimi ve kar oranlarının düşmesi, d) sermaye birikiminin azalması ve krizler, d) sermayenin merkezileşmesi, servetin belirli ellerde toplanması ve sınıf çatışmasıdır.

Emek-Değer Teorisi

Marx'ın analizinin başlangıç noktası, kapitalist toplumda malların analizidir. Mal, kar amacıyla üretilen ve insan ihtiyacını karşılama özelliğine sahip olan nesnelere dir. Mallar insan ihtiyaçlarını iki şekilde karşılayabilir: Doğrudan tüketim malları şeklinde veya dolaylı olarak yatırım malları (üretim araçları) şeklinde.

Kullanım değeri (yani fayda), bütün servetin özünü oluşturur. Kullanım değeri olmazsa değişim değeri olamaz. Marx ne kullanım değerini sayısal olarak ölçmeye ne de azalan fayda ilkesini araştırmaya çalıştı. Kullanım değerine ilave olarak, malların bir de değişim değeri vardır. Değişim değerine kısaca değer denir. Demek ki bir malın kullanım değeri o malın özünde mevcuttur. Ancak her malın değişim değeri olmayabilir. Değişim değeri olan mallar, aynı zamanda bir değere sahiptir.

Bir malın değerini belirleyen nedir? Marx'a göre, bir malın değeri, normal üretim şartları ve emeğin ortalama becerisi ve yoğunluğu veri iken, o malın içinde gömülü bulunan *sosyal olarak gerekli emek-zamandır*. Sosyal olarak gerekli emek-zaman;

- a) malın üretiminde kullanılan doğrudan emeği,
- b) O malın üretiminde kullanılan makine ve ham maddeyi (dolaylı emeği),
- c) Üretim sürecinde mala transfer edilen değeri kapsar.

Ortalama sosyal olarak gerekli emek-zamanın bir çift ayakkabıyı 10 saatte yaptığı varsayalım. Tembel ve yeteneksiz bir işçinin bir çift ayakkabıyı 20 saatte, teknoloji kullanan yetenekli bir işçinin de 5 saatte yapması durumu değiştirmez. Hesaplama *ortalama* sosyal olarak gerekli emek-zaman dikkate alındığı için, toplumun bir çift ayakkabı imali için gerekli olan ortalama sosyal olarak gerekli emek-zaman 10 saattir.

Bir malın değeri, basit ortalama sosyal olarak gerekli emek-zaman birimi ile ölçülür. Bir mühendisin emeği ise, mesela beş ortalama sosyal olarak gerekli emek-zaman birimi olarak değerlendirilir. Bir mühendis sanki beş ortalama işçi imiş gibi işlem görür.

Piyasa, bir malın fiyatını o malın ortalama emek maliyetine (ortalama sosyal olarak gerekli emek-zamana) göre belirler. Bir mal, diyelim ki altın, bütün değerleri yansıtan evrensel bir ölçü olarak kullanılabilir. Mesela bir ceket 1 gram altın ile değiştiriliyorsa, yani ceketin fiyatı bir gram altın ise, bunun anlamı bir gram altının ve bir ceketin üretilmesinde kullanılan ortalama sosyal olarak gerekli emek-zamanın eşit olmasıdır. Bunu para cinsinden de ifade edebiliriz. Diyelim ki 1 gram altın 150 TL'dir. O halde ceketin fiyatı 150 TL olacaktır.

Bir malın arz ve talebindeki değişimler, malın fiyatını gerçek değerinden saptırabilir. Fiyatlar bu değişimleri dikkate alarak, kendisini ayarlar, sonunda bir malın fiyatı, üretiminde kullanılan ortalama sosyal olarak gerekli emek-zamana eşit hale döner.

Marx'ın emek-değer teorisi Ricardo'nun emek-değer teorisinden farklıdır. Marx'a göre, emek-zaman malların ve hizmetlerin *mutlak* değerini belirler. Ricardo'da ise emek-zaman malların ve hizmetlerin nispi (göreceli) değerinin ölçüsüdür. *Marx, sermaye ve toprağın bir malın değerine hiç katkıda bulunmadığını ileri sürmektedir.* Ricardo, hiç rant getirmeyen topraklara gelinceye kadar, toprağın malların değerine katkı yapmaya devam ettiğini düşünmektedir.

Sömürü Teorisi

Marx'a göre bütün mallar ortalama sosyal olarak gerekli emek-zaman değerinden satılır. Değerin yaratılmasında kapitalistin payı olmadığına göre, kapitalist nasıl kar eder? Kapitalist, üretim sürecinde, ancak ve ancak kendine ödenen değerden daha fazla bir değer üretme

kapasitesine sahip bir mal kullanırsa kar edebilir. Kendine ödenen değerden daha fazla bir değer üretme kapasitesine sahip bir mal var mıdır? *Marx'a göre bu mal emektir.* Marx bu temele dayanarak, sömürü teorisini oluşturur. Marx'ın sömürü teorisinin temel kavramları şunlardır:

a) Emek Gücü ile Emek Zaman Ayırımı: Emek gücü, bir kimsenin çalışma ve mal üretme kudretidir. Emek zaman ise işin cari akışı süreci ve süresidir. Emek gücünün kendisi piyasada alınıp satılabilen bir maldır. Kapitalistin kar elde edebilmesi için emek gücüne ihtiyacı vardır. Emek gücünün değerini belirleyen nedir? Emek gücünün değeri, işçi ve ailesinin bir günlük ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli olan malların ve hizmetlerin üretilmesi için sosyal olarak gerekli emek-zamandır. Bir işçinin kendisi ve ailesinin günlük ihtiyacını karşılayacak malları ve hizmetleri üretmek için günde 4 saat çalışması gerekiyorsa, emek gücünün değeri gün başına 4 saat sosyal olarak gerekli emek-zaman olacaktır. Emegın verimliliği artar ve günlük ihtiyacını 2 saat çalışma ile karşılamayı başarırsa, emek gücünün değeri yarı yarıya (4 saatten 2 saate) düşecektir. *Demek ki işçinin verimliliğini artıran teknolojik gelişme ve eğitim gibi faktörler, emek gücünün değerini düşürmektedir.* Burada iki noktanın altını çizmek gerekir: Birinci olarak, kapitalistler işçiye emek güçlerinin karşılığı kadar, yani piyasa ücreti kadar, ödeme yapar. Yukarıdaki örnekte işçi kendisi ve ailesinin günlük ihtiyacını karşılayacak malları ve hizmetleri üretmek için günde 4 saat çalıştığına göre, emek piyasasında 4 saat çalışmanın karşılığı 20 TL ise, piyasa ücreti 20 TL'dir denir. İkinci olarak, piyasa ücreti ancak işçinin ve ailesinin günlük geçimini sağlamaya yetecek kadardır. İşçilerin ancak geçimlik seviyede düşük bir piyasa ücreti almalarının nedeni, Malthus'un Nüfus Teorisinde ileri sürdüğü gibi aşırı nüfus artışı değil, kapitalizmin kalabalık bir *işsizler ordusu* yaratmış olmasıdır. Bu işsizler ordusu piyasa ücretlerinin, uzun dönemde, geçimlik seviyeye düşmesinin ana nedenidir.

b) Artık Değer: Emek verimliliği, bir günlük çalışma ile ancak işçinin ve ailesinin geçimini sağlamaya yetecek kadar mal üretimine yol açıyorsa ve daha fazlasını üretmeye yetmiyorsa, işçilerin sömürülmesi mümkün olmaz. Bu durumda, o günün emek gücünün değeri o günün emek zamanına eşit olacaktır, bu durumda işçi 20 TL ücret alıyor ve 20 TL'lik mal üretiyor demektir. Marx'a göre işçilerin sömürülmesi, belirli bir çalışma süresinde, diyelim ki 10 saatte, işçilerin 20 TL ücret almaları, fakat 50 TL'lik mal üretmeleri durumunda ortaya çıkar. Bunun anlamı şudur; İşçi bir günlük emek gücü ile kendisinin ve ailesinin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek olan mal miktarından daha fazlasını üretmektedir. Kapitalist işçiye tam piyasa

ücretini (20TL) öder, fakat ödediği ücret, işçinin bir günlük üretiminin (50 TL) ancak bir kısmına denktir. İşçi aldığı ücretten daha fazlasını üretmektedir. İşçiye ödenen ücret (20 TL) ile işçinin üretimi (50 TL) arasındaki farka *artık değer* denir. Bu örnekte artık değer (50 TL - 20 TL= 30 TL'dir.) Kapitalist sahip olduğu sermaye gücü ile işçiye ücretli bir iş teklif etmektedir, ancak işin süresini kendi ayarlamaktadır. İşçiye 4 saat çalışma karşılığı olan 20 TL'yi piyasa ücreti olarak ödemekte, fakat onu 10 saat çalıştırmaktadır. 10 saat sonunda işçinin ürettiği mal değeri 50 TL olduğuna göre, 30 TL'lik bir artık değer doğmakta ve kapitalist işçinin artık değerine el koymaktadır. *Teknik olarak söylersek, emek zaman, emek gücünü aştığında, artık değer doğmakta ve sömürü başlamaktadır.* Marx'ın sömürü teorisinin özü budur. Acaba işçi durumun farkında değil midir? Farkındadır, ancak elinden bir şey gelmez. İş kabul etmemesi durumunda, ekonomide *yedek işsizler ordusu* iş için beklemektedir. İşçi çaresizdir.

c)Artık Değer Oranı: Marx, kapitalistin sermayesinin makine ve hammaddeye yatırılan kısmına, *sabit sermaye* (c) adını verdi. Sabit sermayenin değeri, üretilen mal değerine birebir yansır, yani *sabit sermaye (makine ve hammadde) üretilen malın değerine kendi değerinden daha fazlasını katamaz.* Kapitalistin sermayesinin işçi ücretine giden kısmına da *değişken sermaye* (v) adını verdi. *Değişken sermaye (emek), üretilen malın değerine kendi değerinden fazlasını katar.* İşçinin üretime kattığı kendi değerini aşan fazlalığa artık değer (s) denir ve kapitalist bu artık değeri, karşılığında herhangi bir ödeme yapmadan işçiden alır. Artık değer oranı (v') şöyle hesaplanır:

$$v' = (s / v). 100$$

Artık değer oranı, artık değerın değişken sermayeye oranıdır. Artık değer oranı ücreti ödenmemiş emeğin, ücreti ödenmiş emeğe oranı olarak ta düşünülebilir. Yukarıdaki örnekte işçiye ödenen ücretin 20 TL, artık değerın 30 TL olduğu belirtilmişti. Bu durumda artık değer oranı,

$$v' = (30/20). 100 = \% 150$$

olarak hesaplanacaktır.

d) Kar Oranı: Kar oranı (p'), artık değerın toplam sermayeye oranı olarak ifade edilir. Toplam sermaye, sabit sermaye (c) ile değişken sermayenin (v) toplamından ibaret olduğuna göre, kar oranının formülü şöyle yazılacaktır:

$$p' = [s / (c + v)]. 100$$

Yukarıdaki örnekte artık değerin (s) 30 TL idi. Eğer bir günlük üretime düşen sabit sermaye (makine ve hammadde) değeri 480 TL ve bir günlük üretime düşen değişken sermaye (ücret) değeri 20 TL ise, toplam sermaye 500 TL olacaktır. Bu bilgileri formüldeki yerlerine koyarsak kar oranını,

$$p' = [30 / (480 + 20)]. 100 = \% 6$$

olarak hesaplarız.

e) Transformasyon Problemi: Yukarıda verilen kar oranı formülü Marx'ı transformasyon problemi veya büyük çelişki adı verilen bir sıkıntı ile karşı karşıya getirdi. *Transformasyon problemi Marxçı analizin en zayıf noktasıdır ve Marx'ın da kafasını karıştırmıştır.* Meselenin özü şudur:

- a) Marx'a göre, mallar kendi değerden satılır.
- b) Marx'a göre, değerin kaynağı emektir. Buna göre mallar içerdikleri emek kadar değerlidir ve fiyatlarını da bu emek belirler. Üretimine çok emek harcanan mallar çok değerli, az emek harcanan mallar daha az değerlidir.
- c) Marx'a göre, sömürü emek üzerinden yapılır. Bu nedenle emek yoğun (çok emek az makine kullanan) endüstrilerde artık değer ve kar oranı daha yüksektir. Buna karşılık sermaye yoğun (çok makine az emek kullanan) endüstrilerde artık değer ve kar oranı düşüktür. Makine sömürülemez, çünkü üretime ancak kendi değeri kadar katkı yapabilir. Emek sömürülür, çünkü artık değer yaratır ve üretime kendi değerinden fazlasını katar.
- d) Marx, c şikkındaki sonuçların gerçek hayatla çeliştini fark etti. Marx gözlemlerinden şunu anlamıştı ki, *kapitalist sistemde, sermaye yoğun (çok makine az emek kullanan) endüstriler de en az emek yoğun (çok emek az makine kullanan) endüstriler kadar karlı*

olabilmektedir. Marx, Klasik iktisatçılar gibi, kar oranlarının farklı endüstriler arasında eşitleme eğiliminde olduğunu biliyordu.

- e) Eğer kar oranları bütün endüstrilerde aynı, fakat sermaye-emek bileşimi endüstriden endüstriye değişmekte ise, Marx'ın yukarıda a. şıkkında belirttiğinin aksine, mallar kendi değerinden satılamayacaktır. Demek ki üretime değer katan sadece emek değildir. Sermayenin de üretime değer katma ihtimali ortaya çıkmıştır. İşte bu çelişkiye *Transformasyon Problemi* denir.

Sermaye Birikimi ve Kar Oranlarının Azalması

Marx'a göre, makineleşmenin ve emekten tasarruf eden yeni icatların yol açtığı verimlilik artışı nedeniyle, kar oranı (p') uzun dönemde düşme eğilimine girecektir. Bu durum Marxçıların *sermayenin organik bileşimi* adını verdiği olguyu ortaya koyar. Sermayenin organik bileşimi (Q), sabit sermayenin (c), toplam sermayeye (c+v) oranıdır. Yani,

$$Q = [c/(c+v)]. 100$$

dür.

Kar oranı; artık değer arttıkça artar, sermayenin organik bileşimi arttıkça azalır. Buna göre kapitalistler makinelere ve hammaddeye (c) daha fazla ve emeğe (v) daha az yatırım yaptığında, sermayenin organik bileşimi (Q) yükselir ve kar oranı düşer. Bu sonuç Marx için son derece önemlidir. *Çünkü kapitalizmi yıkacak olan kendi iç çelişkileridir.* Kapitalistlerin daha fazla üretim için daha fazla makineleşmeye (sermaye yoğun tekniklere) gitmeleri, sermayenin organik bileşimini yükselterek, kar oranını düşürmektedir. *Marx'a göre emek, artık değer dahil, bütün değerlerin kaynağıdır.* Daha fazla makineleşme, daha az emek kullanılacağı anlamına geldiğinden, kar oranının düşmesi kaçınılmazdır. Burada bir soru sormalıyız: Değer ve kar emek tarafından üretildiğine göre, kapitalist daha fazla emek ve daha az sermaye kullanmak istemeyecek midir? Marx'ın bu soruya hayır cevabını vermektedir. Ona göre kapitalizmin dinamikleri, *kaçınılmaz olarak*, sermayenin organik bileşiminin artmasına yol açacaktır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır:

- a) Birinci olarak, daha fazla ve daha ileri sabit sermaye (makinelere, teknoloji) kullanarak daha etkin bir üretim yapmak isteyen firmalar, üretim maliyetlerini azaltarak geçici

olarak ekstra kar yapacaklardır. Düşük maliyetlere paralel olarak mal fiyatları düşecek, makineleşmeye ayak uyduramayan firmalar kapanacaktır.

- b) İkinci olarak, emeğin verimliliği arttıkça, yani işçi daha fazla makine ve ileri teknoloji kullandıkça, işçinin geçimlik ücretini sağlamak için harcayacağı zaman azalacak, yani emek gücünün değeri düşecek, artık değer ve kar artacaktır.

Sermayenin emek yerine kullanılmasının doğuracağı başka bir etki daha vardır. Üretimde makineleşme, sını işsizler ordusunun sayısını arttıracaktır. Makineler işçileri işinden edecek, her bir işletmenin daha büyük sermaye yatırımlarına gitmesi, sermayenin belirli ellerde toplanmasına yol açacaktır.

Sermaye Birikiminin Azalması ve Krizler

Marx'a göre kapitalizmin çözülemeyen problemlerinden biri kar oranlarının düşmesi, öteki ise sistemin artan ölçüde ciddi iktisadi krizlerle yüz yüze gelme eğilimidir. Marx, Say Yasasının sadece kendi ihtiyacını karşılamak için üretim yapan zanaatkar toplumlar için geçerli olduğunu düşünmektedir. Mallar (M) ile para (P) ile gösterilmek kaydıyla, bu toplumlarda $M-P$ ilişkisi geçerlidir. Yani insanlar tüketmek için mal satın alırlar. Böyle bir toplumda Say Yasası geçerli olabilir. Ancak $P-M-P$ ilişkisinin geçerli olduğu büyük ölçekli kapitalist toplumlarda, Say Yasası geçerli değildir. Çünkü büyük ölçekli kapitalist toplumlarda insanlar satmak için mal satın alırlar. Eldeki para; emek gücü, hammadde ve makine gibi mallara dönüştürülür. Daha sonra üretilen mallar para elde etmek için satılır. Büyük ölçekli kapitalist toplumlarda ilişki $P-M-P'$ şeklinde olmalıdır. Çünkü mübadeleden sonra elde edilen para (P'), mübadeleden önceki paradan (P) daha büyük olmalıdır ki artık değer ve kar ortaya çıkmış olsun. Sermaye ve emeğe yapılan hızlı yatırımlar emeğe olan talebi geçici olarak artırır ve kapitalistin ödeyeceği ücretleri yükseltir. Açıkta ki yükselen ücretler, artık değeri ve karı azaltır, ekonomideki genişlemeyi durdurur ve daralma (kriz) başlar. Ekonomik daralma sabit sermayenin parasal değerini düşürür, büyük firmalar küçük firmaları yok bahasına satın alır. Bazı fabrikalar kapanır, mal fiyatları düşer, bankaların kredi sözleşmeleri azalır, ücretler düşer. Düşen ücretlerle birlikte, artık değer ve kar oranları iyileşmeye başlar ve yatırımlar tekrar başlar. Marx'a göre, üretimin mevcut daralması, sermayenin sınırları ölçüsünde, daha sonraki

bir üretim genişlemesinin hazırlığını yapar. Bu tür konjonktür dalgaları, her defasında bir öncekinden daha şiddetli olur, sınıf mücadelesinin ve sosyal devrimin yolunu açar.

Sermayenin Merkezileşmesi, Servetin Belirli Ellerde Toplanması ve Sınıf Çatışması

Sermaye birikiminin dinamikleri ve tekrarlayan iktisadi krizler, sermayenin sahipliğini merkezileştirir ve servetin belirli ellerde toplanmasına yol açar. Servetin belirli ellerde toplanması, işçilerin mutlak ve nispi olarak fakirleşmesi ile birlikte sınıf çatışması aşamasını doğurur. İşçilerin artan sefalet, baskı, kölelik, aşağılanma ve sömürü altına düşmesi, aralarındaki dayanışma duygusunu güçlendirir ve onları isyana teşvik eder. Kapitalizmin maddi üretim güçleri, kapitalizmin üretim ilişkileri ile çatışmaya girer ve üretim ilişkileri süratle değişime uğrar. İşçiler kapitalistleri başından atar ve proletarya diktatörlüğünü kurar. Üretim araçlarının kamusal mülkiyeti, özel mülkiyeti ortadan kaldırır, sermaye genişleme oranı istikrara kavuşturulur ve işçilerin sömürülmesi sona erer. Bir anlamda işçiler sermayenin sahibi olur. Kapitalist sistem çöker.

Demek ki Marx'ın iktisadi kriz teorisi, kapitalizmin iç yapısal çelişkilerinin sistemi nasıl yıkacağını açıklamaya yönelik bir teoridir.

2.2. Marxçı İktisadi Kriz Teorileri

İktisadi kriz teorisi uzun süreden beri Marxçı teori içinde artan oranda ilgi görmektedir. Bunun en önemli sebebi, ciddi iktisadi krizlerin kapitalizmin çöküşünde önemli bir rol oynayacağı ve kapitalizmin sosyalizme dönüşeceği inancıdır (Kotz,2009). Yukarıda Marx'ın kapitalist sistemin kendi kendini yıkma sürecini açıklayan iktisadi kriz teorisi incelendi. Bu teori tarihsel gerçekler tarafından bugüne kadar doğrulanmadığı için, Marxçı teorisyenler, kapitalizmin karşılaştığı krizleri açıklamaya teşebbüs eden farklı iktisadi kriz teorileri geliştirme ihtiyacı duydular. Bunlara Marxçı iktisadi kriz teorileri adı verilmektedir.

Marxçı iktisadi kriz teorileri başlıca üç başlık altında incelenebilir: Eksik Tüketim Teorisi, Aşırı Sermaye Birikimi Teorisi ve Azalan Kar Oranı Teorisi (Milios, Sotiropulos,2015).

Aşağıda (Milius, Sotiropulos,2015)'u izleyerek, üç Marxçı iktisadi kriz teorisi incelenmektedir.

a) Eksik Tüketim Teorisi

Marx'ın sağlığında da iktisadi krizlerin nedenlerini araştıran Marxçı teoriler mevcuttu. 1865-1905 döneminde Rusya'da Narodnik hareketin iktisadi kriz teorisinin temel dayanağı eksik tüketim argümanıdır. Onlara göre Rusya'daki halk kitlelerinin fakirliği nedeniyle iç piyasanın daralması, kapitalizmin gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Narodnik hareket içinde, 1882'de yayınladığı Rusya'da Kapitalizmin Kaderi adlı kitapta, iç piyasa sorununu analizinin temeline oturtan ilk yazar V. Vorontsov'dur. Vorontsov'a göre iktisadi krizlerin nedeni, *üretimin tüketimi aşması; kapitalist sınıfın ürettiği toplam artık değeri artık tüketemeyecek bir konuma gelmesidir*. Ona göre kapitalist endüstriyel organizasyonun en zayıf yanı, müteşebbislerin gelirlerinin tamamını harcayamama olgusunda yatar. Aşırı üretim, aşırı üretimin tüketilememesi ile ortaya çıkan işsizliğin temel sebebi işçi sınıfının milli gelirden giderek daha az pay alması değil, muhtemelen kapitalist sınıfın her yıl kendi paylarına düşen ürünün tamamını tüketememeleridir. Bu nedenle Malthusçu karakterdeki krizler aşırı tasarruftan veya Marxçı terminoloji ile ifade edilirse kapitalistlerin artık değeri tüketememelerinden kaynaklanır.

Vorontsov'un bu analizi, bir başka Narodnik olan N. Danielson tarafından da desteklenmiştir. Danielson'a göre, ekonominin yapılan üretimi massedememesi, kapitalist sistemin doğası gereği üretimi sosyal olarak tüketilme sınırının ötesine taşınmasından kaynaklanır. Danielson'u Vorontsov'dan ayıran nokta eksik tüketimin nedeni ile ilgilidir. Eksik tüketimin nedeni Vorontsov'un belirttiği gibi kapitalistlerin artık değeri tüketememesi olgusu değil, halk kitlelerinin satın alma gücündeki azalmadır. Danielson'un teorisi böylece Simonde de Sismondi tarafından başlatılan eksik tüketim teorisi okuluna yaklaşmaktadır.

Danielson'a göre, kapitalist gelişme hızlı verimlilik artışı yoluyla, rezerv işsizler ordusunu arttırarak, üretim sürecine katılan işgücünün sayısını azaltır. Verimlilik artışı çalışan işçi sınıfının satın alma gücünü arttırırken, işsizler ordusunun satın alma gücünü düşürür. Bu nedenle iktisadi krizler, iç piyasadaki ve halkın tüketimindeki daralmadan kaynaklanır.

Marx'ın ölümünden sonra Almanca konuşulan topraklarda, kapitalist üretimin *daima*, toplumun tüketim kapasitesinin üzerinde artış gösterdiği argümanına dayanan Marxçı eksik tüketim teorileri geliştirildi ve benzer argümanlar kullanıldı.

Eksik tüketim teorilerinin tamamının paylaştığı temel ön kabule göre, soyut bir kapitalist sistem var olamaz ve kendini artan ölçekte yeniden üretemez. Aksine, kapitalizm kaçınılmaz olarak bir eksik tüketim-aşırı üretim krizi ile yüz yüze gelir. Kapitalizmin krizden kurtulmasının yegane yolu, kapitalist sistemin sürekli olarak ürettiği aşırı üretimi emecek dış piyasaların bulunmasıdır. Kapitalist üretim için dışsal olan piyasaların var olması zorunluluğu, bütün eksik tüketim teorilerinin ortak özelliğidir. Bu durum K. Kautsky tarafından da benimsenmektedir.

Kautsky'e göre, kapitalistlerin karının artmasına ve sömürülen işçilerin sayısının büyümesine rağmen; sermaye birikimi ve verimliliğin hızla yükselmesi, kapitalist yöntemle üretilmiş mallara yeterli piyasa sağlayamaz. Bu nedenle kapitalist olmayan ülkelerde yeni piyasaların bulunması bir mecburiyettir. Böyle piyasalar bulunur ve genişletilir ancak yeni piyasaların artan kapitalist üretimi emmesi sürdürülemez niteliktedir. Bulunan yeni piyasalar kapitalist aşırı üretimi başlangıçta emse bile bir müddet sonra, yetersiz kalmaya mahkumdur ve eksik tüketim nedeniyle iktisadi krizin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Özetlenirse, işçi sınıfının eksik tüketimi, sadece iktisadi krizlerin nedenini oluşturmaz fakat aynı zamanda iktisadi krizlerin karmaşık yapısının kaçınılmaz özelliğini de ortaya koyar. İktisadi krizler, işgücü verimliliğine (kapitalist yöntemle üretilmiş malların hacmine) göre reel ücretlerin (işçi sınıfının tüketebilme kabiliyetinin) sürekli olarak gerilemesi çelişkisini açığa çıkarır. İktisadi kriz, emek gücü değerinin ve net üretimdeki emek payının sürekli olarak azalması sonucunda ortaya çıkar. Buna göre soyut bir kapitalist toplum mevcut olamaz ve kendisini artan ölçekte yeniden üretmez, aksine sürekli bir eksik tüketim-aşırı üretim krizi ile yüz yüze gelir. Kapitalizmin krizden çıkmasının tek yolu, kendisine yeni dış piyasalar bulmasıdır.

b) Aşırı Sermaye Birikimi Teorisi

Ukraynalı iktisatçı Tugan-Baranowsky, iktisadi krizlerinin nedenini eksik tüketime bağlayan Marxçı teorilere radikal eleştiriler yöneltti ve günümüzde Aşırı Sermaye Birikimi adı verilen teorinin temellerini attı.

Tugan-Baranowsky, kapitalist sistemde işçi sınıfının sosyal şartlarının kaçınılmaz ve sürekli olarak kötüleşeceğini ifade eden fakirleşme tezini tersine çevirerek, artık değerın gerçekleşmesinin, toplumun mevcut tüketim potansiyelinden tamamen bağımsız olduğunu ileri sürdü. C sabit sermayeyi (makinaları ve teknolojiyi), V ise değişken sermayeyi (emeği) göstermek üzere kapitalist gelişmeye, sermayenin organik bileşiminde (C/V) sürekli bir artışın eşlik etmesi olgusu veri olmak üzere artık değer, üretim araçlarının, yani sabit sermayenin üretiminin genişlemesi ile sağlanır. Teknik gelişme ne kadar ilerlerse, tüketim malları üretimi üretim malları üretimine kıyasla, o kadar geriler. Toplumun tüketimi, üretim araçlarının üretken tüketimi karşısında giderek azalan bir paya sahip olur. Bu nedenle iktisadi krizlerin nedeni eksik tüketim değil, artan sermaye birikimidir.

Tugan-Baranowsky'nun argümanları şöyle kavramlaştırılabilir: Emeğin verimliliğindeki artış, üretilen malların hacmindeki artışın reel ücretlerdeki artıştan daha hızlı olduğu anlamına gelir. Bugün bile üretim, piyasasının tüketim potansiyelini geçemez. Çünkü kapitalist üretim, yeniden yapılanma sürecine girer ve üretim araçları sektörü sürekli olarak, tüketim malları sektörünün aleyhine büyür. Sonuç olarak kapitalist ekonomide mallara olan talep, bir anlamda, toplam sosyal tüketim hacminden bağımsızdır. Her ne kadar sağ duyuya aykırı gibi görünmekteyse de, mallara olan toplam sosyal talep artarken, bütün olarak sosyal tüketim hacminin azalması mümkündür.

Kendi kendini üreten modellerle uyum içinde bulunulması durumunda, üretim araçları (sermaye malları) sektörü ile tüketim malları sektörünün, kendilerine uygun oranlarda bir arada bulunmaları durumunda, artık değerın üretiminde herhangi bir problem çıkmaz. Çünkü sermaye malları sektörünün tüketim malı talebi, tüketim malları sektörünün sermaye talebinin sağlanmasını gerçekleştirir ve tüketim malları sektörünün sermaye talebi, sermaye malları piyasasında artık değerın üretilmesine imkan verir. Bu iki sektör arasındaki oranın geçici olarak

bozulması, iktisadi krizlerin temel sebebidir. Eğer sosyal üretim uygun oranlarda örgütlenirse, üretken güçler mevcut olduğu müddetçe, piyasa genişlemesinin sınırı yoktur.

Halk kitlelerinin eksik tüketimi, sosyal üretimin uygun oranlı örgütlenmesini bozduğu takdirde, sosyal üretimin gerçekleşmesinin önünde bir engel teşkil eder. Sermaye malları sektörü ile tüketim malları sektörü arasındaki uygun oranın bozulması, yetersiz talebin yegane sebebidir. Bu nedenle sermaye malları sektörü ile tüketim malları sektörleri arasındaki uygun oranın bozulması ile eksik tüketim denen şeyler aslında aynı ve birdir. Bu analiz iki sonuç doğurabilir:

- Ya sermaye malları sektörünün, tüketim malları sektörüne göre uygun olmayan oranda genişlemesi, üretimin tamamen otomasyona geçmesiyle sonuçlanır ki bu kapitalizmin kendini aşması anlamına gelir;
- Veya tüketim malları sektörünün, yatırım malları sektörüne göre uygun olmayan oranda genişlemesi, emekçi kitlelerin mutlak manada fakirleştirilmesi ve kapitalist üretimin tam otomasyona geçmeden ihtilalle yıkılması anlamına gelir.

Tugan-Baranowsky'nin öngörüsü, birinci ihtimalin ortaya çıkacağı şeklindedir.

c) Azalan Kar Oranı Teorisi

Marxçı eksik tüketim ve aşırı sermaye birikimi teorilerinin çatışma sınırında, iktisadi krizleri açıklamaya teşebbüs eden ve H. Grossmann tarafından 1920'lerin sonu ve 1930'ların başındaki dönemde geliştirilen yeni bir teori ortaya çıktı: Azalan kar oranı teorisi. Azalan kar oranı teorisine göre, aşırı sermaye birikimi denen şey aslında, kar oranlarında ortaya çıkan azalmanın bir başka açıdan görünüşüdür. Azalan kar oranı, Kapital'in 3. Cildinde Marx'ın formüle ettiği bir temel kanundur. Marx'a göre kar oranındaki azalma, sermayenin teknik bileşiminin emek verimliliğinden daha hızlı artması olgusunun doğal bir çıktısıdır. Bu, sermayenin organik bileşiminin, kar oranında düşüşe yol açacak şekilde artmasıdır. Çünkü sömürü oranı, sermayenin organik bileşiminin artış oranından daha hızlı artamaz. Marx'ın bu kanununa göre, artık değer sermaye stokundan daha düşük hızda artar. Bu nedenle sermaye stokunun artması kar oranının azalması ile sonuçlanır.

Grossmann'a göre, azalan kar oranı kanunu, krizlerin belirgin ayırıcı özelliğidir. Krizler, kapitalist gelişmenin belirli bir aşamasında, sermayenin organik bileşimindeki artışın kendini göstermesidir. Bu durum, sermayenin organik bileşim hızının, emek verimliliğinden daha hızlı artması ile ortaya çıkar. Kapitalist sistemin kar oranlarındaki düşüşü engelleyen faktörleri tükendiğinde, kapitalizmin sonu gelir. Azalan kar oranı kanunu aslında emek-değer teorisinin kaçınılmaz bir sonucudur. Çünkü sermaye birikimi, sürekli olarak artan sermayenin organik bileşimi temelinde meydana gelir. Sonunda, artık değer kitlesi hızla artan sabit sermayedeki gerekli artış oranını sağlayamayacağı için, sermaye birikimi imkansız hale gelecektir. Sermayenin organik bileşimindeki daha ileri seviyedeki bir artışla birlikte, artık sermaye birikiminde herhangi bir yükselmenin imkansız olacağı bir zamanın gelmesi kaçınılmaz olacaktır. İşte bu kapitalizmin çöküşünü ortaya koyan Marxçı azalan kar oranı kanunudur.

Grossmann Marxçı azalan kar oranı kanununa mekanik-ekonomik ve deterministik bir yorum getirdi ve söz konusu kanunu kapitalizmin çöküş yasasına dönüştürdü. Bununla birlikte iktisadi krizlerin kar oranındaki düşüş eğilimi ile açıklanması daha sonra M. Dobb ve E. Mandel tarafından benimsendi ve azalan kar oranı kanunu Grossmann'ın aksine mekanik ve deterministik olmayan bir tarzda ifade edildi. Dobb ve Mandel'e göre, azalan kar oranı kanunu kendisini özellikle kriz dönemlerinde geçici olarak gösterir, daha sonra karşı dengeleyici güçlerin devreye girmesi ile kar oranları tekrar artmaya başlar. Dobb, kapitalist üretimin artmasıyla birlikte geçici olarak sayısı azalan yedek sanayi işsizleri ordusu nedeniyle, kar oranı düşüşü ile artık değer oranının düşüşü arasında bir ilişki kurdu. Kar oranındaki ani bir düşüşü takiben üretimdeki kısmi bir kesinti, kar oranındaki düşüş eğilimini tersine çevirecek bir sürecin başlangıç noktasını oluşturur. Daha az karlı fabrikalar kapatılır, işsizlik artar ve ücretler düşer, emekten kısıcıcı yeni üretim yöntemleri devreye girer. Dobb, Grossmann'ın aksine, azalan kar oranı kanununun kapitalizmi yıkacak bir sürece dönüşemeyebileceğini ileri sürmektedir.

Dikkat edilirse Marxçı iktisadi kriz teorileri, kriz konusuna yaklaşımlarında farklı süreçler takip ediyor gibi görünseler de analizlerinin temeli Marx'ın geliştirdiği kapitalizmin hareket yasalarına dayanmaktadır. Bu arada, eksik tüketim ile aşırı üretim (aşırı sermaye birikimi) aynı olgunun farklı açılardan görünümü olduğundan ilk iki Marxçı teorinin esasen benzer argümanlara dayandığı söylenebilir. Eksik tüketim veya aşırı üretimin kaçınılmaz sonucu kar oranlarının azalma eğilimine girmesiyle sonuçlanacağından, sanki üçüncü Marxçı

teori ilk iki teorinin tamamlayıcı parçası gibidir. Bu nedenle Marxçı iktisadi kriz teorilerinin mekaniği şöyle ifade edilebilir:

Uzun dönemde aşırı sermaye birikimi, sermayenin organik bileşimini yükseltir ve kar oranını düşürür. Düşen kar oranı sermaye birikiminde düşüşe, sermayenin tekelleşmesine ve sınıf çatışmasına yol açar. Kapitalist sistem çöker.

3. Ana Akım İktisadi Kriz Teorileri

Kaynağını klasik iktisadın temel varsayımlarından alan ve iktisadi krizlere kısa dönemli dalgalanmalar olarak bakan ve piyasa ekonomisinin bu tür dalgalanmaları kendi kendine ortadan kaldıracığını öngören iktisadi kriz teorilerine ana akım iktisadi kriz teorileri veya konjonktür teorileri adı verilir. Ana akım iktisadi konjonktür teorileri, kronolojik sırasıyla Klasik, Marjinalist, Neo Klasik, Ortodoks Keynesçi, Paracı, Yeni Klasik, Yeni Klasik Reel Konjonktür teorisi ve Yeni Keynesçi iktisat teorileridir. Aşağıda bu yaklaşımlar ve konjonktür teorileri ana hatlarıyla özetlenmektedir (Bocutoğlu,2011,2013:378).

3.1. Klasik İktisat ve İktisadi Krizler

Ekonomiyi reel ve parasal sektör olarak ikiye ayıran ve geliştirdikleri klasik dikotomi ile daima tam istihdam seviyesinde dengede bulunan bir ekonomide, parasal değişkenlerin reel değişkenleri etkileyemeyeceğini, paranın önemsiz ve yansız olduğunu ileri süren klasik iktisat, bu temel ön kabulleri gereği iktisadi krizlerle/konjonktür dalgalarıyla ilgilenmemiştir. Çünkü Say Yasası'na göre ekonomide kalıcı iktisadi krizlerin ortaya çıkması imkânsızdır. Say, bazı yatırımcıların yanlış kararlar vermesi nedeniyle geçici arz fazlalıklarının olabileceğini, bununla birlikte klasik faiz teorisinin bu durumu düzelteceğini ileri sürmüştür.

Smith ve Say, kapitalizmin geleceği konusunda iyimserdir. Smith, ekonominin sanayi ve tarım sektörlerindeki ölçüğe göre artan verimler nedeniyle kapitalizmin geleceğini parlak görmüştür. Kötümser klasikler arasında yer alan Ricardo, sanayi sektöründe ölçüğe göre artan verimler bulunduğunu kabul etmekle birlikte, tarım sektöründeki ölçüğe göre azalan verimlerin toplam verimliliği düşüreceğini ve uzun dönemde kapitalizmin durgunluğa gireceğini öngörmektedir.

Klasik iktisada göre Say Yasası nedeniyle kalıcı bir iktisadi krizle karşılaşmaz.

3.2. Ortodoks Keynesçi Konjonktür Teorisi

Klasik iktisatçıların Say Yasası nedeniyle kabule yanaşmadıkları konjonktür dalgaları ve iktisadi krizlerin en şiddetli olanları, 19. yüzyılın ilk yarısından 20. yüzyılın ilk çeyreği boyunca birbirini kovaladı.1929 Büyük Bunalımı klasik Say Yasası'nın çökmesine yol açtı. Çöküşü izleyen Keynes Devrimi, ana akım makro iktisadın ilk konjonktür teorisini de şekillendirdi.

Ortodoks Keynesçi teori, Keynes'in Genel Teoride ifade ettiği ana akım iktisat dışı görüşleri ana akım iktisat ile uzlaştıran Hicks, Hansen ve Samuelson gibi iktisatçıların oluşturduğu bir okuldur.

Ortodoks Keynesçi konjonktür teorisine göre, yatırımcıların gelecekle ilgili beklentileri konjonktür dalgalarının oluşmasında merkezi bir rol oynar. Yatırım kararı, yatırım harcamalarının bugün yapılacağı, muhtemel getirilerinin ise gelecekte toplanacağı bir sürece karşılık geldiği için *belirsizlik* içerir. O halde yatırımcı belirsizlik ortamında bugünkü yatırımı ile gelecekteki kârını karşılaştırıp, yatırım kararı vermek durumunda olan bir karar birimidir. Yatırım kararı *yatırımcının psikolojisi* tarafından şekillendirilecektir. *Kredi faiz oranı* ile *sermayenin marjinal etkinliği* karşılaştırması, geleceğin parlak algılandığı bir ortamda yatırım harcamalarına dönüşecek; *çarpan ve hızlandırıcı* etkileriyle artan istihdam, üretim ve milli gelir, *konjonktürel genişleme* doğuracaktır. Geleceğin karamsar olarak algılandığı bir durum ise yatırımların durması, çarpan ve hızlandırıcı mekanizmalarının tersine çalışmasıyla istihdam, üretim ve milli geliri azaltarak *konjonktürel daralma* ve krize yol açacaktır.

Krize karşı alınması gereken tedbirler ise, o güne kadar klasik geleneğin ilke olarak karşı çıktığı, kamu müdahaleleri ve *genişletici toplam talep politikalarıdır*. Keynes ile birlikte, ekonomiye kamu müdahalelerinin ve maliye politikasının gerekliliğinin rasyonel temelleri atılmış oldu.

Genişletici maliye politikasının 1929 Büyük Bunalımının aşılmasında etkin olması, makro iktisat teorisinde 1970'li yılların ortasına kadar süren bir Ortodoks Keynesçi hakimiyet

dönemi yaratmıştır. Kapitalizm artık doğası gereği istikrarsız sayılıyordu ve kriz dönemlerinde düzeltilmesi için kamu müdahaleleri gerekiyordu. Keynes'e göre para; ekonomi eksik istihdam denge seviyesinde iken yanlıdır, ekonomi tam istihdam seviyesine ulaştığında klasiklerin ileri sürdüğü gibi yansız hale gelir.

Ortodoks Keynesçi teoriye göre, talep yetersizliği nedeniyle ekonomi krize girebilir ancak müdahaleci maliye ve para politikaları ile iktisadi krizleri önlemek mümkündür.

3.3. Paracı Konjonktür Teorisi

1960'lı yıllarda Keynesçi görüş, klasik geleneğe bağlı paracı makro teoriyi geliştiren Friedman tarafından saldırıya uğramıştır. Friedman'a göre konjonktür dalgalarının nedeni, merkez bankalarının para politikası ile ekonomiye yaptıkları gereksiz müdahalelerdir.

Friedman'a göre para kısa dönemde yanlıdır ve para arzının arttırılması, doğal işsizlik denge seviyesinde tam istihdama yakın bir konumda bulunan ekonomide işçiler arasında *para aldanması* yaratarak istihdam, üretim ve parasal milli geliri arttırır. Ancak para aldanmasından uyanan işçilerin yükselen *enflasyon beklentisi* nedeniyle parasal ücret artışı talebi, firmaların üretimi kısımlarına, istihdamı düşürmelerine ve ekonominin sonsuz eğimli *uzun dönem Phillips doğrusu* üzerinde eski denge seviyesine dönmesine yol açar. *Merkez bankalarının para arzı ile oynamaları konjonktür dalgalarının temel sebebidir.* Para arzı artışı geçici bir konjonktürel genişlemeye, para arzı kısılması ise konjonktürel daralmaya, yani krize neden olur.

Konjonktür dalgalarının önüne geçmek için, şeffaf ve güvenilir merkez bankaları oluşturmak gerekir. Merkez bankaları, *parasal kural* adı verilen bir prensibe sadık kalarak, ekonominin büyüme oranına eşit bir parasal genişleme politikası izlemelidir. Bunun dışındaki para politikaları, konjonktür dalgalarının fitilini ateşler. Friedman'a göre para kısa dönemde yanlıdır, uzun dönemde yansızdır.

Paracı teoriye göre işçilerin para yanılmasına uğramaları nedeniyle, ekonomi iktisadi krize girebilir. Ancak para yanılmasını fark eden işçiler enflasyon beklentilerini değiştirerek ekonomiyi krizden çıkarırlar.

3.4. Yeni Klasik Konjonktür Teorisi

Ortodoks Keynesçi Phillips Eğrisi'nin, 1970'li yılların ilk çeyreğinde baş gösteren ve tekrarlayan OPEC Petrol Krizi'nin doğurduğu *stagflasyon* olgusunu açıklayamaması bu yaklaşıma ağır bir teorik darbe indirmiş ve Lucas'a göre Keynes ölmüştür.

1960'lı yıllarda Friedman'ın paracı makro teorisi ile başlayan ana akım iktisadın diriliş hareketi, Lucas'ın geliştirdiği yeni klasik makro teori ile makro iktisadın gündemine hakim olmuştur. Lucas'a göre, ekonomi klasik-Neo Klasik prensiplere göre işler: Firmalar, tüketiciler ve işçiler optimize eder ve piyasalar dengeler. Ancak Keynes'in makro teoriye soktuğu beklenti kavramı, Friedman'da *uyumcu beklentiler*, Lucas'ta ise *rasyonel beklentiler* adı altında makro modellere girmiştir. Artık pasif karar birimleri ortadan kalkmış; modern kapitalizmin karar birimleri enformasyonu işleyen, sistematik hata yapmayan kısaca rasyonel beklentilere göre hareket eden ajanlara dönüşmüştür. Ekonomide *asimetrik enformasyon* yoktur. Bu karar birimleri kamu tarafından yanıtılmadıkça, *sistematik hata* yapmazlar ve konjonktür dalgalarına yol açmazlar.

Yeni klasik makro teoriye göre, doğal işsizlik oranı seviyesinde tam istihdama yakın bir düzeyde dengede olan ekonomide, merkez bankasının önceden ilan ettiği parasal genişlemenin konjonktür dalgalarına yol açması imkansızdır. Çünkü para arzı artışının farkında olan karar birimleri, merkez bankasının bu kararının *genel* bir fiyat artışına yol açacağını, bunun sonucunda enflasyon beklentilerinin yükseleceğini, malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin fiyatlarının artacağını bilir. Bu nedenle enformasyon taşıyan fiyat artışı, herhangi bir üretim ve istihdam artışına yol açmaz.

Buna karşılık merkez bankası, *dinamik zaman tutarsızlığına* yol açacak şekilde *ex ante* para politikası ile *ex post* para politikası arasında uyumsuzluk yaratarak, para politikasının genel gidişi konusunda halka hiç bilgi vermez veya eksik bilgi verirse; rasyonel beklentilere göre karar veren üreticiler, önceden haberdar olmadıkları, örneğin, genişletici bir para politikasının doğurduğu *genel* fiyat artışını, kendi ürettikleri malların fiyatındaki *nispi* bir fiyat artışı olarak yanlış algıladıklarında (*sinyal algılama sorunu*), istihdam ve üretimlerini arttırırlar. Bu durum ekonomide bir konjonktürel genişlemenin başlangıcını oluşturur. *Demek ki konjonktür dalgalarının nedeni ekonomideki sinyal algılama sorunudur.*

Karar birimleri daha sonra topladıkları enformasyonun yardımı ile sinyal algılama sorununu ortadan kaldırıp kararlarını gözden geçirdiklerinde, ekonomi tekrar eski denge seviyesine döner. Lucas'a göre para, sinyal algılama sorunu bulunduğu sürece yanlıdır. Sorun ortadan kalkınca para yansız hale gelir.

Yeni Klasik Teoriye göre, merkez bankalarının halkı yanıltan ve onlarda sinyal algılama sorununa yol açan politikaları iktisadi krize yol açabilir. Halk sinyal algılama sorununu yenerek krizi ortadan kaldırır. İktisadi krizleri önlemenin yolu merkez bankalarını kontrol altında tutmaktır.

3.5. Yeni Klasik Reel Konjonktür Teorisi

Konjonktür dalgalarının nedenini, dinamik zaman tutarsızlığı yaratan merkez bankalarının kararlarına bağlayan yeni klasik makro teori, kendi yandaşlarının bir kısmını ikna etmekte zorlanmıştır. Prescott, Kydland, Plosser, King, Stockman, Rebello ve Barro'dan oluşan yeni klasik okul taraftarları, konjonktür dalgalarının nedenini teknolojik gelişmelerin yol açtığı *verimlilik* değişmelerine bağlayarak yeni klasik okuldan ayrıldılar ve yeni klasik reel konjonktür teorisi okulunu kurdular.

Yeni Klasik Reel Konjonktür Teorisine göre konjonktür dalgaları, parasal faktörlerle değil *reel faktörlerle* açıklanabilir. Üretim ve istihdam seviyesindeki makroekonomik dalgalanmaların temel sebebi, teknoloji seviyesi başta olmak üzere reel şokların yol açtığı verimlilik değişmelerinden kaynaklanan *stokastik süreçlerdir*.

Stokastik sapmalar, zaman içinde değişkenlerin değerlerinde görülen rassal/rastgele değişmelerdir. GSYİH rassal/rastgele bir büyüme yolu izlemektedir. Reel GSYİH'nın gözlemlenen dalgalanma yolu, sürekli olarak hareket eden tam istihdam denge seviyesinden başka bir şey değildir. Bu nedenle konjonktür teorisi ile büyüme teorisinin bir birinden ayrı ele alınması anlamsızdır. Konjonktür teorisi büyüme teorisi içine yedirilmelidir.

Dinamik bir dünyada istikrarsızlık kaçınılmazdır ve kaçınılmaz olduğu için de sineye çekilmelidir. Yeni klasik reel konjonktür teorisine göre para tamamen yansızdır, reel sektörü etkileme gücü yoktur.

Yeni Klasik Reel Konjonktür Teorisine göre, iktisadi büyüme rassal bir yol izler ve stokastik süreç içinde ilerler. Bu nedenle reel şoklar iktisadi krizlere sebep olabilir ve iktisadi krizler kaçınılmazdır. Bu nedenle krizleri akışına bırakmak ve ona katlanmak gerekir.

3.6. Yeni Keynesçi Konjonktür Teorisi

1980’li yılların ilk çeyreğinden itibaren ABD’de ortaya çıkan finansal krizler, yaygın işsizlik ve krizlerin diğer olumsuz sonuçlarına karşı alınan paracı ve yeni klasik tedbirlerin yetersizliği; Keynesçi müdahaleci toplam talep politikalarını tekrar gündeme taşıdı. Yeni klasik makro teorisinin yönelttiği eleştirileri dikkate alan Keynesçi yaklaşım; zayıf olan mikro temellerini güçlendirerek, toplam talep ile birlikte toplam arzı da inceleme alanına katarak ve nihayet rasyonel beklentiler hipotezini benimseyerek yeni Keynesçi makro teori adı altında ana akım makro iktisat içindeki yerini aldı.

İlke olarak yeni Keynesçi konjonktür teorisi ve politikası, Keynes’in geliştirdiği teorik esaslara dayanır. Yeni Keynesçi makro teoriye göre, hem toplam talep hem de toplam arz şokları konjonktür dalgalarına yol açabilir. Makro sistem *koordinasyon hataları* ve *dışsallıklarla* doludur. Eksik rekabet, heterojen işgücü ve asimetrik enformasyon makro sistemin diğer belirgin özellikleridir. Para, ekonomi eksik istihdam seviyesinde iken yanlı, tam istihdam seviyesinde iken yansızdır.

Yeni Keynesçi konjonktür teorisi, esasen Ortodoks Keynesçi konjonktür teorisinin aynısıdır. Ancak Yeni Keynesçi konjonktür teorisinde toplam talepteki değişimler kadar toplam arzdaki değişimler de konjonktür dalgalarına yol açabilir.

Yeni Keynesçi Teoriye göre iktisadi krizler netice itibariyle toplam talep yetersizliğinden kaynaklanır ve müdahaleci toplam talep politikaları ile önlenir.

4. Ana Akım Dışı Bazı İktisadi Kriz Teorileri

Ana akım dışı makro iktisat okulları, Adam Smith’in temsil ettiği klasik paradigmaya karşı çıkan Marxçı, Kurumcu, Alman Tarihçi iktisat teorileri ile Keynes’in Genel Teoride ileri sürdüğü fikirlerden oluşan Keynes’in Teorisi, Post Keynesçi ve Avusturyacı iktisat teorilerine dayanmaktadır. Ana akım dışı okulların da krizle ilgili kendilerine ait yaklaşımları ve teorileri

bulunmaktadır. Marx'ın iktisadi krize yaklaşımı ile bazı Marxçı iktisadi kriz teorileri bu makalenin İkinci Bölümünde ele alınmıştır. Bu nedenle burada ana akım iktisadi kriz teorilerinden Post Keynesçi ve Avusturyacı iktisadi kriz teorileri incelenecektir.

4.1. Post Keynesçi İktisadi Kriz Teorisi

Post Keynesçi iktisadi kriz teorisi esas itibariyle H. P. Minsky tarafından geliştirildiği için, bu teoriye Minsky'nin Konjonktür Teorisi adı da verilmektedir.

Minsky'nin konjonktür teorisi, konjonktür dalgalarının açıklanmasında dış şokların etkisine dayanmayan bir kapitalist ekonomi modelidir. Modelin bel kemiğini oluşturan Finansal İstikrarsızlık Hipotezi (FIH), tarihteki konjonktür dalgalarının, ya kapitalist ekonomilerin iç dinamiklerinden ve ya ekonomiyi makul sınırlar içinde tutmak için yapılan kamu müdahaleleri ve düzenlemelerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Minsky'nin konjonktür teorisi, birbirini izleyen üç aşamayı kapsamaktadır. Bunlar finansal kapitalizmin para yönetici kapitalizme evrilmesi, finansal istikrarsızlık hipotezi ve Minsky anıdır. Minskyci konjonktür teorisinin aşamaları aşağıda ayrıntılı olarak incelenmektedir (Bocutoğlu, 2011).

Para Yönetici Kapitalizm

Özetle, Minsky'ye göre kapitalist sistem; zaman içinde evrilerek finansal kapitalizm, ticari kapitalizm, korumacı kapitalizm aşamalarını geçip para yönetici kapitalizm türüne dönüşmüştür. Para yönetici kapitalizm, Minsky'nin konjonktür teorisinin ön şartı olarak kabul edilmektedir.

Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi (FİH)

FİH, borcun sistem davranışına etkisini inceleyen bir teoridir ve doğal olarak borcun tiplerini de dikkate alır. Ortodoks paranın miktar teorisinin aksine FIH, bankaları kar amacı güden faaliyetleri yürüten kurumlar olarak ciddiye alır. Kapitalist ekonomilerde bütün girişimciler gibi, -finans sektöründeki bütün aracılara kapsayacak genişlikte ele alındığında- bankacılar da borç veren tüccarlardır, öyle ki sahip oldukları varlıklar ve pazarladıkları

yükümlülükler onları inovasyona açık hale getirir. Banka ve finansın bu inovasyona açıklık özelliği, ortodoks miktar teorisinin dayandığı 'ekonomide dolanım hızı sıfıra yakın olan sabit bir para miktarı bulunduğu ve para arzı ile fiyatlar genel seviyesi arasında doğru yönlü ve bire bir örtüşen bir ilişki bulunduğu' varsayımını geçersiz kılar.

Minsky'e göre ekonomik birimler için hedge finansman, spekülative finansman ve ponzi finansman olmak üzere üç belirgin finansman tipi tanımlanabilir.

Hedge finansman birimleri, sözleşmelerinde yer alan ödeme mükellefiyetlerini (anapara+faiz) kendi nakit akışları ile sağlayabilen birimlerdir. Borç yapısında öz sermaye finansmanın ağırlığı arttıkça, söz konusu birimin hedge finansman birimi olma ihtimali artar. Dalgalı borçları olan hükümetler, dalgalı finansal kağıtlar ihraç eden anonim şirketler ve bankalar tipik hedge birimleridir.

Spekülative finansman birimleri, kendi nakit akışlarından mükellef oldukları faiz ödemelerini yapabilen, buna karşılık anaparayı ödeyemeyecek durumda bulunan birimlerdir. Bu birimlerin anapara borçları için 'yeniden borçlanmaları', bir başka ifadeyle vadesi gelen anapara borçları için yeni 'borç senedi' çıkarmaları zorunludur.

Ponzi finansman birimleri, kendi işlemlerinden sağladıkları nakit akımları ile hem anapara hem de faiz borçlarını karşılayamayacak durumdaki birimlerdir. Bu birimlerin borçlarını ödeyebilmek için 'varlıklarını satmaları' veya 'yeniden borçlanmaları' zorunludur. Faiz ödemelerini yapmak için varlık satmak veya borçlanmak bir birimin öz sermayesini düşürürken, borçlarını ve beklenen gelirinden ödenecek borç yükümlülüklerini artırır. Ponzi finansman birimi, borçlandığı kuruma önerdiği güvenlik marjını düşürür.

Hedge finansman türü egemense ekonomi, denge arayan ve dengeyi sürdüren bir konumdadır. Aksine spekülative ve ponzi finansman türünün ağırlığı fazlaysa, ekonominin dengeden sapma ihtimali yükselir. FIH başlıca iki teoreme dayanır:

1. Teorem: Ekonomi istikrar yaratan ve istikrarı bozan finansman sistemlerine sahiptir.

2. Teorem: Uzun süren refah dönemlerinde, istikrar yaratan finansman sistemi, istikrarı bozan finansman sistemine dönüşür.

Kapitalist ekonomiler, özellikle uzun süren ekonomik istikrar dönemlerinde, hedge finansmanın hakim olduğu finansal yapılardan, spekülative ve ponzi finansmanın hakim olduğu finansal yapılara doğru yönelme eğilimindedirler. Dahası, önemli ölçüde spekülative finansmana sahip bir ekonomi enflasyonla yüz yüze ise ve kamu otoriteleri sıkı para ve maliye politikaları ile enflasyonu düşürme teşebbüsüne girişmişlerse, spekülative finansman birimleri ponzi finansman birimlerine dönüşecek, ponzi finansman birimleri ise ortadan kalkacaktır. Sonuç olarak nakit akışı sıkıntısı içinde bulunan birimler, 'pozisyon satarak, pozisyon almaya' zorlanacaktır. Bu durum ise büyük ihtimalle varlık değerlerinin çökmesine yol açacaktır.

FİH'in ana teoremi kapitalist ekonominin iç dinamiklerinin, ekonominin başarılı performans gösterdiği dönemlerde borç deflasyonuna, yani varlık değerlerinin çöküşüne ve derin durgunluğa yol açacak finansal yapılar oluşturmasıdır. FİH'de, sermaye varlıklarının fiyat seviyesi ve cari üretimin fiyat seviyesi olmak üzere, belirlenmiş mekanizmaları tamamen farklı iki fiyat düzeyi vardır. Sermaye varlıklarının fiyat seviyesi, beklenen karın bugünkü değeridir. Karlar ise toplam talebin bir parçasını oluşturan yatırımlar tarafından belirlenir. Demek ki yatırımlar karları, karlar da sermaye varlıklarını değerini belirlemektedir. Abba Lerner'in yıllarca önce ortaya koyduğu gibi Keynes'in finansal istikrarsızlık yorumu, zaman içinde 'istikrarın istikrarsızlık yarattığı görüşü' nü doğrulamaktadır.

Minsky Anı

Minsky'nin konjonktür teorisinin son basamağını, Minsky Anı (Minsky Moment) denen aşama oluşturmaktadır. Minsky anı, para yönetici kapitalizm aşamasında bulunan bir ekonomide, uzun süren finansal istikrar dönemleri boyunca finansman rejimlerinin hedge finansmandan spekülative finansmana, spekülative finansmandan Ponzi finansmana doğru evrilmesi sonucunda, iktisadi kriz sürecinin başladığı çöküş noktasına karşılık gelmektedir. Minsky anı denen bu noktada kredi sistemi çökmekte, fiyatlar genel seviyesi düşmekte ve Minsky süreci başlamaktadır. Minsky süreci, bir finansal kriz sürecidir.

Minsky'ye göre para yönetici kapitalizm aşamasında uzun süren istikrar dönemleri, ekonomide maceracı finansman yöntemlerinin devreye girmesine yol açar ve kriz doğurur. Bu nedenle para yönetici kapitalizm ile mücadele edilmelidir.

4.2. Avusturyacı İktisadi Kriz Teorisi

Avusturyacı İktisadi Kriz Teorisine, L. Mises ile F. Hayek tarafından birlikte geliştirildiği için, Mises-Hayek Konjonktür Teorisi adı da verilmektedir. Bu iki bilim adamının geliştirdiği Avusturyacı İktisadi Kriz Teorisi veya öteki adıyla Mises-Hayek Konjonktür Teorisi aşağıda açıklanmaktadır (Bocutoğlu ve Ekinci,2010a: 20-34,2012: 340-382).

Avusturyacı Konjonktür Teorinin Esasları

Avusturyacı Konjonktür Teorisi (AKT), iki temel üzerine oturur:

- a) Wicksellci Faiz Teorisi
- b) Böhm-Bawerkçi Yatırım Teorisi

Bilindiği gibi Wicksell faiz oranlarını ikiye ayırmaktadır: Doğal faiz oranı ve piyasa faiz oranı. Doğal faiz oranı, ekonomiye herhangi bir merkez bankası müdahalesi olmadan, ekonomideki tasarruf ve yatırım gibi reel faktörler tarafından belirlenen faiz orandır. Doğal faiz oranının yüksek olması, tasarrufun kıtlık derecesini, yani ekonomide yatırım talebine göre yeterli tasarrufun bulunmadığını anlamına gelir. Doğal faiz oranının düşük olması ise, ekonomideki tasarruf miktarının fazlalığını gösterecektir. Piyasa faiz oranı ise ekonomide geçerli olan o anki faiz seviyesini göstermektedir. Normal durum doğal faiz oranının piyasa faiz oranına eşit olmasıdır. Bu durumda piyasa faiz oranı, ekonomideki tasarrufların kıtlık derecesinin bir ölçüsü ve yatırımcılar için sağlıklı bir gösterge olacaktır. Yatırımcılar, piyasa faiz oranına göre yatırımlarını planlarlar. Ekonomiye merkez bankası müdahalesi olmadığı müddetçe, bu eşitlik korunur. Piyasa faiz oranı yatırımcılar için doğru bir gösterge görevi görür.

Merkez bankasının genişletici para politikası aracılığıyla para arzını arttırdığını varsayalım, bu durumda piyasa faiz oranı düşecektir. Ancak faiz oranının düşmesi, ekonomideki tasarruf miktarının artmasından değil merkez bankasının piyasaya para sürmesinden kaynaklanmıştır. *O halde piyasa faiz oranındaki düşüş, ekonomideki reel gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan reel bir sonuç değil, yapay bir sonuçtur.*

Para arzının artması bir yandan piyasa faiz oranını düşürürken öte yandan fiyatları yükselterek, piyasasının nispi fiyat yapısını bozar. Kredi faizlerinin ucuzlaması ve nispi fiyat

yapısının bozulması yatırımcıları iştahlandırır ve yanlış yatırım kararları vermeleri (malinvestment) tehlikesini doğurur.

Merkez bankasının genişletici para politikası ile piyasa faiz oranında yapay bir düşüş gerçekleştirmesi, piyasa faiz oranının doğal faiz oranının altına düşmesine yol açar. Faizlerin düşmesi nedeniyle kredilerin ucuzlaması ve fiyatların yükselmesi yatırımcıların yanlış yatırım kararı vermelerine, yatırımları verimli olmayan alanlara yöneltmelerine yol açar.

Böhm-Bawerkçi yatırım teorisine göre, sermaye malları homojen değildir, yani bir sektöre yatırım yapıldıktan sonra, yatırımların karlılığını kaybetmesi üzerine o sektörden alınıp kolayca başka sektörlerle kaydırılmaz. Hatırlanacağı gibi Klasiklerde sermaye homojen olduğu için, yatırımlar kolayca başka sektörlerle kaydırılabilir.

Düşük piyasa faizi nedeniyle yanlış yatırımların yapılması, bir müddet sonra yanlış yatırımlar sonucu üretilen malların satılamaması sorununu gündeme getirir. Yatırımcılar yanlış yatırım yaptıklarını fark ettiklerinde yapacakları bir şey yoktur. Çünkü sermaye malları belirli bir alana yatırılmıştır, o alandan başka alanlara kaydırılması imkansız derecede güçtür.

Düşük faizli kredilerle yanlış yönlendirilen yatırımlar, kredi anaparasını ve kredi faizini ödeyecek bir kar akımı doğurmadığı için, krediler geri ödenemeyecektir. Verdikleri kredileri geri alamayan bankacılık sektörünün iflasla yüz yüze gelmesi, ortaya bir iktisadi kriz çıkaracaktır. Avusturyacı konjonktür teorisinin özü budur. Avusturyacılara göre iktisadi kriz, kredinin geri ödenememesi krizidir.

Avusturyacı İktisat Teorisine göre, yapay müdahalelerle (manipülasyonlarla) ekonomide piyasa faiz oranının, doğal faiz oranının altına düşürülmesi, karar birimlerinin yanlış karar vermelerine, yanlış yatırımlara ve iktisadi krize yol açar. Bu nedenle faiz oranları manipüle edilmemelidir.

5. Sonuç Yerine: 2007 Küresel Finansal Krizi ve İktisadi Kriz Teorileri

2007 Küresel Finansal Krizinin ortaya çıkış nedenleri konusunda belirli bir fikir birliği mevcuttur (Acharya, Philippon, Richardson, Nouriel, (2009), Blanchard, (2009), Bocadoğlu, (2014a, 2014b, 2014c, 2015a, 2015c), Bordo, (2008), Crawford, (2011), Crotty, (2009),

Kuttner, (2013), Roubini, Mihm, (2012), Soros, (2008, 2014), Stiglitz, (2010), The National Commission, (2011), Wallach, (2012). Buna göre 2007 Küresel Finansal Krizinin oluşum mekanizması aşağıdaki özetlenmektedir:

“ABD’deki de-regülasyona uğramış, tekelleşmiş ve ahlaki tehlikeye batmış finansal piyasalarda, kredi genişlemesi ve aşırı kaldıraç kullanımı küresel finansman ile birleşerek, finansal yenilikler (finansal türev ürünler) aracılığı ile fiyat balonlarına yol açmıştır. Krizin yönü finansal piyasalardan reel sektöre doğru olup kriz, dışsal şoklar tarafından değil, bilhassa finansal piyasaların içindeki dinamikler tarafından gerçekleştirilmiştir. Medya sektörü gerçekleri kamuoyundan gizlemiştir. Finansal piyasaların küreselleşmesi ise krizin küresel ölçeğe aktarılmasına yol açmıştır. Finansal piyasaların tekelleşmesi ve küreselleşmesi, krizin oluşum ve yayılım süreçlerinin temel sorumlusudur.”

ABD’de finansal hizmetler endüstrisi, kredi derecelendirme endüstrisi, Libor endüstrisi, medya endüstrisi ve ekonomi öğretimi endüstrisi tekelleşmiş bir finansal elitin kontrolü altında bulunmaktadır (Bocutoğlu,2015a, 2015c). Piketty, söz konusu finansal eliti ehliyetle ortaya koymuş (Piketty, 2015) ve bu nedenle büyük eleştirilere hedef olmuştur (Bocutoğlu, 2016). Bu finansal elitin ABD’de *Wall Street* ve İngiltere’de *the City*’ye hakim ve ABD Hazinesi ve FED yanında IMF, WB ve BIS gibi uluslararası finansal kuruluşları da etkileme gücüne sahip olduğu düşünülmektedir (Bocutoğlu,2016a). Bu finansal elitin tekelci karakteri ve finansal piyasalarda manipülasyon yaparak faizlerle oynaması 2007 Küresel Finansal Krizine yol açan iki temel faktör olduğu dikkate alınır, şu sonuçlar ortaya konulabilir:

1. Marxçı, Post Keynesçi ve Avusturyacı kriz teorileri dışında kalan teorilerin, krize teorik yaklaşımları dikkate alındığında, 2007 Küresel Finansal Krizini açıklamada yetersiz kaldıkları söylenebilir.
2. Finansal piyasalar başta olmak üzere ekonominin tekelleşmesi, ekonominin reel sektörünün finansal sektörün kontrolüne girmesi, tekelci elitin kontrolü altında tuttuğu finansal piyasalarda faizle ilgili manipülasyonlar yapması, Marxçı, Post Keynesçi ve Avusturyacı iktisadi kriz teorilerinin öngördüğü hususlar arasında bulunduğundan, bu üç kriz teorisinin 2007 Küresel Finansal Krizinin açıklanmasında teorik ve felsefi bir paya sahip olduğu söylenebilir.

3. Her ne kadar kapitalizmin hareket yasalarını açıklayan Marx'ın teorisi, 2007 Küresel Finansal Krizini açıklanmasına tam anlamıyla uymasa da, kapitalist sistemin zaman içinde sermayenin tekelleşmesi olgusu ile yüz yüze geleceği yönündeki Marxçı öngörü, 2007 krizine yaklaşımda önemli ipuçları sağlamaktadır. Gerçekten de kapitalizmin küresel ölçekte finansal tekelleşmesi ve bu tekelleşmede finansal elitin oynadığı rol anlaşılmadan 2007 krizinin anlaşılması zorlaşacaktır.
4. Her ne kadar 2007 krizini açıklamaya uymasa da; kapitalizmin, iktisadi ilişkilerin piyasa aracılığı ile düzenlenmesi fonksiyonunu bırakıp, para yönetici kapitalizm aşamasına evrilmesi, finans sektörünün reel sektöre hakim olması Post Keynesçi (Minskyci) teorinin analize katkıları arasında sayılabilir. Marxçı ve Minskyci yaklaşımların kapitalizmi anlamamıza ışık tutan katkıları, 2007 krizinin felsefi açıklaması bakımından faydalı ufuklar açmıştır.
5. Avusturyacı (Misesçi ve Hayekçi) teorinin, 2007 küresel krizinin açıklanmasına en yakın teori olduğu söylenebilir. finansal piyasalarda faiz oranlarının manipüle edilmesi, bu yolla piyasa faiz oranının doğal faiz oranının altında tutulması, iktisadi karar birimlerinin yanlış yatırımlara girmesine ve 2007 Küresel Finansal Krizine yol açmıştır.
6. Piketty'nin rakamlarla ortaya koyduğu finansal elit, finansal piyasalardaki manipülasyonların ve 2007 Küresel Finansal Krizinin temel sorumlusudur.

Kaynakça

- Acharya, V.V., Philippon, T., Richardson, M., Nouriel R. (2009), "Prologue: A Bird's Eye View: Financial Crisis of 2007-2009: Causes and Remedies", *JWBTO92-Acharya*, February 18, 2009, 14:5.
- Blanchard, O. (2009), *Lessons of the Global Crisis for Macroeconomic Policy*, IMF.
- Bocutoğlu, E., Ekinci, A. (2009), "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası", *Maliye Dergisi*, Sayı 156, Ocak-Haziran 2009.
- Bocutoğlu, E., Ekinci, A. (2010a), "Küresel Krize Farklı Bir Teorik Çerçeve: Avusturyacı Konjunktür Teorisi", *Bankacılar Dergisi*, Sayı:73.

-
- Bocutoğlu, E., Ekinci, A. (2010b), "Austrian Business Cycles Theory and Global Crisis", Ludwig von Mises Institute, *Daily*.
- Bocutoğlu, E. (2010), "Hyman P. Minsky'nin Konjonktür Teorisi 2007-2010 Küresel Krizini Açıklamaya Uygun mu? Heterodoks Bir Değerlendirme", *Bankacılar Dergisi*, Sayı:75.
- Bocutoğlu, E., Ekinci, A. (2011), "Austrian Business Cycles Theory and Global Financial Crisis: Some Lessons for Macroeconomic Risk and Financial Stability", Ludwig von Mises Institute, *Working Papers*.
- Bocutoğlu, E. (2011), "Krizin Makro İktisadından Makro İktisadın Krizine: Eleştirel Bir Değerlendirme", Ercan Uygur (Editör), *Küresel Bunalım ve İktisat Eğitimi*, Türkiye Ekonomi Kurumu, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Bocutoğlu, E. (2013), *Karşılaştırmalı Makro İktisat: Teoriler ve Politikalar*, Altıncı Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Bocutoğlu, E., (2014a), "ABD'de Glass-Steagall Yasasının Yürürlükten Kaldırılması 2007 Küresel Finansal Krizini Tetikledi mi? Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 90: 83-111.
- Bocutoğlu, E., (2014b), "Hukuk ve İktisat İlişkileri İçin Bir Örnek Olay Olarak Glass-Steagall Yasası ile 2007 Küresel Finansal Krizi Bağlantısı", *UEK-TEK 2014, Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Kongresi, Küresel İstikrar ve Büyüme ve İktisadın Durumu*, 18-20 Ekim 2014, Kemer, Antalya.
- Bocutoğlu, E., (2014c), "Ana Akım İktisat Teorileri 2007 Küresel Finansal Krizini Anlamada, Açıklamada ve Öngörmede Neden yetersiz Kaldı?", *EconHarran, Harran Üniversitesi, İİBF, Ulusal Harran Ekonomi Kongresi*, 23-24 Ekim 2014, Şanlı Urfa.
- Bocutoğlu, E. (2014e), *Makro İktisat: Teoriler ve Politikalar*, On Birinci Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.

- Bocutoğlu, E., (2015a), "Servetin Yoğunlaşması, İktisadi Güç ve Ekonomi İlişkileri: Anglosakson Finansal Hizmetler, Kredi Derecelendirme, Libor ve Media Endüstrilerindeki Oligopolcü Eğilimlerin Pikettyci Açıdan Analizi", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Piketty Özel Sayısı*, 26:1.
- Bocutoğlu, E., Bulut, E., (2015b), "2007 Küresel Finansal Krizi: Anaakım Konjonktür Teorileri mi Avusturyacı Konjonktür Teorisi mi?", *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No. 10.
- Bocutoğlu, E., (2015c), "Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve 2007 Küresel Finansal Krizi", *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Sayı: 10.
- Bocutoğlu, E., (2016a), "Piketty'nin İkiz Günahı: Gelir ve Servet Dağılımı Meselesini Tekrar İktisadi Analizin Merkezine Yerleştirmek ve Küresel Servet Vergisi Önermek", *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, No:12.
- Bocutoğlu, E. (2016b). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Ekin Yayınevi, Üçüncü Baskı, Bursa.
- Bordo, M.D. (2008), A Historical Perspective on the Crisis of 2007-2008, *NBER Working Paper Series*: 14569, Cambridge.
- Crawford, C. (2011), "The Repeal of The Glass-Steagall Act and The Current Financial Crisis", *Journal of Business and Economic Research*, Volume: 9, Number:1.
- Crotty, J. (2009), "Structural Causes of the Global Financial Crisis: A Critical Assessment of the New Financial Architecture", *Cambridge Journal of Economics*, 33 (4).
- Galbraight, K.G. (2008), "The Collapse of Monetarism and the Irrelevance of the New Monetary Consensus", *25th Annual Milton Friedman distinguished Lecture at Marietta College*, Marietta, Ohio, March 31, 2008.
- Greenspan, A. (2008), *Türbülans Çağı: Yeni Bir Dünya Serüveni*, İstanbul: Boyner Yayınları.

Konzelmann, Sue, et al. (2012), "The Faces of Liberal Capitalism: Anglo-Saxon Banking System in Crisis?", *Cambridge Journal of Economics*, 36.

Kotz, D., (2009), Marxist Crisis Theory and the Severity of the Current Economic Crisis, Department of Economics Thompson Hall University of Massachusetts Amherst.

Krugman, P. (2009), *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*, New York: WW Norton Company Limited.

Kuttner, R. (2013), "Seven Deadly Sins of Deregulation and Three Necessary Reforms", *The American Prospect*, prospect.org/article/seven-deadly-sins-deregulation-and-three-necessary-reforms

Milios, J., Sotiropoulos, D.P., (2015), "Marxist Approach to Economic Crisis", *Econofiction*, <https://non.copyriots.com/marxist-approachs-to-economic-crises/>

Morgan, J. (2009), "The Limits of Central Bank Policy: Economic Crisis and the Challenge of Effective Solutions", *Cambridge Journal of Economics*, 33 (4).

Perez, C. (2009), "The Double Bubble at the Turn of the Century: Technological Roots and Structural Implications", *Cambridge Journal of Economics*, 33(4).

Piketty, T., (2015), 21. Yüzyılda Kapital, (Çeviren: Hande Koçak), Türkiye İş Bankası

Kültür Yayınları, Genel Yayın: 3144, İstanbul.

Romer, C. D. (2009), *Lessons from the Great Depression for Economic Recovery in 2009*, Brooking Institution, March 9.

Roubini, N., ve Mihm, S. (2012), *Kriz Ekonomisi, Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*, (Çeviren: Işıl Tezcan), Pegasus Yayınları: 422, Ekonomi: 3., İstanbul.

Soros, G. (2008), "The Worst Market Crisis in 60 Years", *Financial Times*, (January 22,2008).

Soros, G., (2014), "Anatomy of a Crisis", www.georgesoros.com/interview. 22.08.2014.

Stiglitz, J. E. (2010), "The Anatomy of a Murder: Who Killed America's Economy?", *What Caused the Financial Crisis* içinde, University of Pennsylvania Press.

The National Commission., (2011), *The Financial Crisis Inquiry Report*, Official Government Edition, FCIC Website.

Wade, R. (2009), "From Global Imbalances to Global Reorganizations", *Cambridge Journal of Economics*, 33(4).

Wallach, P. A. (2012), "Moving Beyond Calls For a New Glass-Steagall", Executive Summary, *Issues in Governance Studies at Brookings*, No. 51, September, 2012.